

9.

Consumptie

huishoudens

in Nederland

gekrompen,

in buurlanden

gegroeid

Auteur
Wouter Jonkers

In 2012 was de consumptie door huishoudens in Nederland 4,4 procent lager dan in 2008. In België en Duitsland daarentegen consumeerden de huishoudens in 2012 meer dan vier jaar eerder. Dit komt grotendeels doordat het reëel beschikbaar inkomen in Nederland is gedaald terwijl het in de buurlanden is gestegen. De daling van het reëel beschikbaar inkomen in Nederland komt deels door sterke verhogingen van productgebonden belastingen, zoals de btw en accijnzen. In België en Duitsland werden de productgebonden belastingen in veel mindere mate verhoogd. Behalve de daling van het beschikbaar inkomen zijn ook de aanhoudende malaise op de woningmarkt en de toegenomen somberheid over de toekomstige werkloosheid en de eigen financiële situatie van huishoudens belangrijke onderliggende factoren voor de krimp van de consumptie in Nederland.

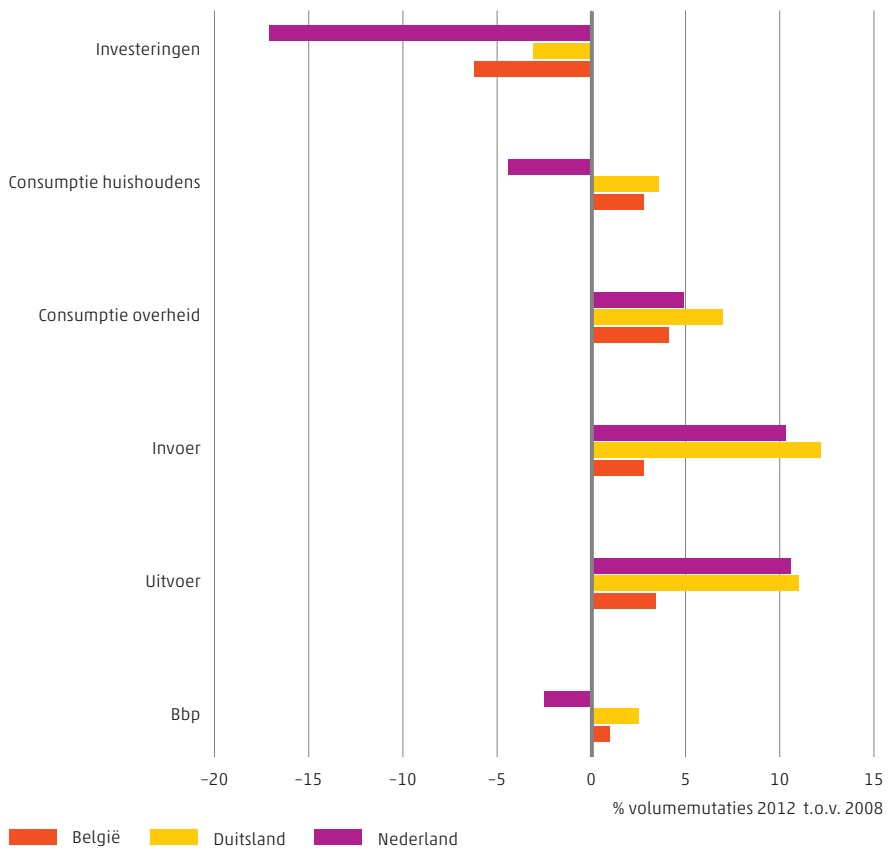
9.1 Inleiding

De Nederlandse economie werd in de jaren na de uitbraak van de kredietcrisis in 2008 harder geraakt dan de economieën van de buurlanden. In 2012 was het bruto binnenlands product (bbp) van Nederland 2,5 procent lager dan in 2008. In Duitsland groeide het bbp in die periode juist met 2,5 procent en in België met 1,0 procent.

De afname van het bbp in Nederland was geheel te wijten aan de binnenlandse bestedingen. De overheid consumeerde weliswaar 4,9 procent meer dan in 2008, maar de consumptie door huishoudens en de investeringen waren respectievelijk 4,4 en 17,1 procent lager. In de buurlanden was de consumptie door huishoudens wel hoger dan in 2008, terwijl de investeringen in veel mindere mate afnamen dan in Nederland. De consumptie door huishoudens groeide in deze periode met 3,2 procent in België en met 3,5 procent in Duitsland.

In dit artikel wordt ingegaan op de vraag hoe het komt dat de consumptie door huishoudens in Nederland kromp, terwijl deze in de buurlanden groeide. Eerst wordt gekeken naar de ontwikkeling van het beschikbaar inkomen. Daarna komen het verloop van de werkloosheid en de toekomstverwachtingen van consumenten over de werkloosheid en de eigen financiële situatie aan bod. Vervolgens wordt gekeken naar de ontwikkeling van de consumptie per productgroep en de hoogte van productgebonden belastingen. Tot slot worden de overheidsfinanciën in Nederland en de buurlanden besproken.

9.1.1 Bbp en bestedingscategorieën

Bron: CBS, Nationale rekeningen 2012, Eurostat.

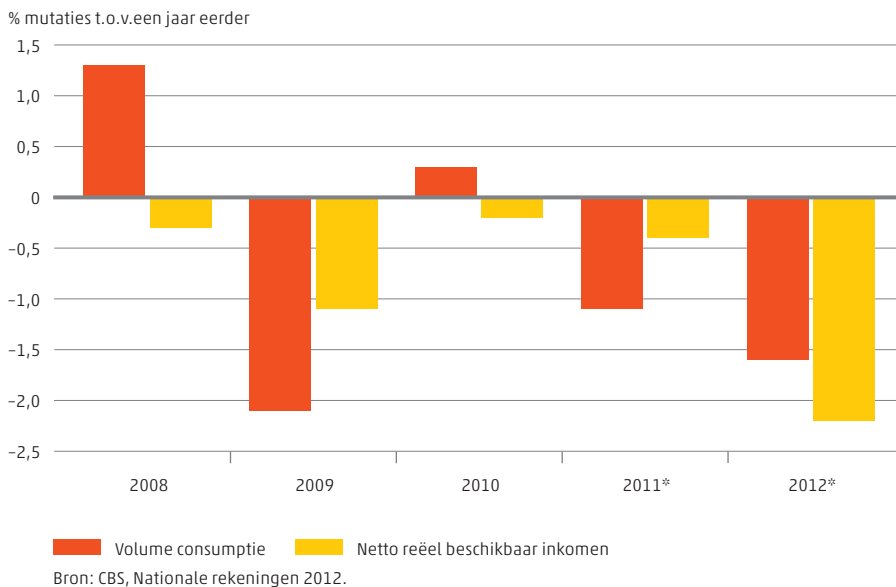

9.2 Beschikbaar inkomen

In 2012 was het volume van de consumptie door huishoudens in Nederland 4,4 procent kleiner dan in 2008. Deze afname kan grotendeels worden toegeschreven aan een daling van het beschikbaar inkomen. In 2012 was het netto

reëel beschikbaar inkomen¹⁾ van huishoudens 3,8 procent lager dan in 2008. De daling komt enerzijds door een daling van de inkomsten uit vermogen en de reële beloning van werknemers en anderzijds door een afname van het zogenaamde 'gemengd inkomen'. Dat betreft de inkomens van zelfstandigen. De krimp van het reëel beschikbaar inkomen was over de afgelopen vier jaar dus iets kleiner dan die van de consumptie door huishoudens (4,4 procent). De jaren 2009 en 2011 waren hiervoor beslissend.

9.2.1 Consumptie en inkomen Nederlandse huishoudens

De hoogte van de consumptie door huishoudens kan afwijken van die van het beschikbaar inkomen. Dit komt doordat huishoudens bijvoorbeeld geld kunnen lenen of juist leningen kunnen aflossen, effecten kunnen kopen of juist verkopen en geld op hun bankrekening kunnen zetten of er juist geld vanaf kunnen halen. In de laatste jaren zijn de Nederlandse huishoudens nog steeds meer leningen (vooral woninghypotheken) aangegaan dan zij hebben afgelost, maar het saldo

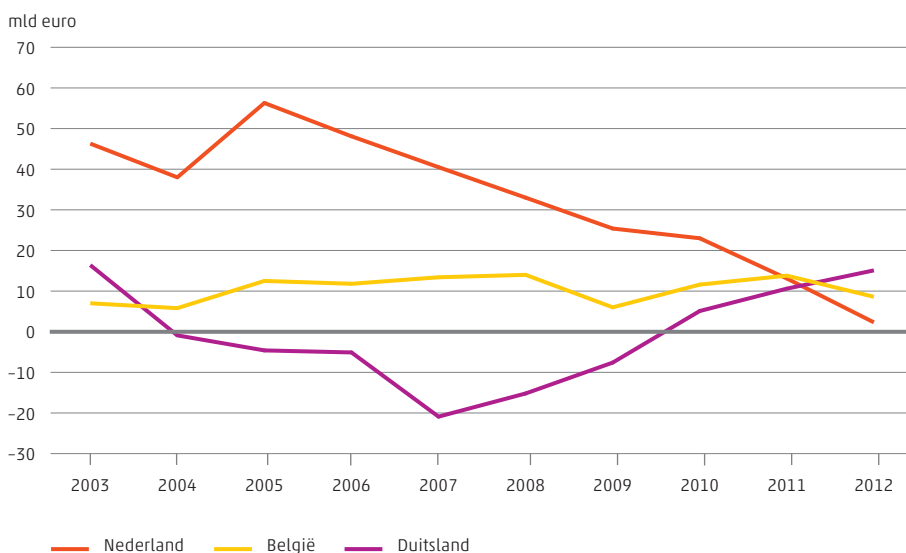
¹⁾ Het bruto beschikbaar inkomen vormt de som van de beloning van werknemers, het gemengd inkomen, het inkomen uit vermogen (rente en dividenden), sociale uitkeringen en het saldo overige inkomensoverdrachten, minus betaalde inkomsten- en vermogensbelasting en betaalde sociale premies. Het *netto* beschikbaar inkomen is het bruto beschikbaar inkomen minus afschrijvingen. Het *netto reëel* beschikbaar inkomen wordt berekend door de ontwikkeling van het netto beschikbaar inkomen te corrigeren voor prijsontwikkelingen. Hiervoor wordt de deflator van de consumptie door huishoudens gebruikt. Deze kan iets afwijken van de consumentenprijsindex.

is in de laatste jaren wel steeds minder groot geworden. Daarnaast hebben de huishoudens per saldo effecten verkocht, vooral obligaties. Hier staat tegenover dat zij meer geld op hun spaarrekeningen hebben gezet.

Beschikbaar inkomen in Nederland afgenomen, in buurlanden toegenomen

Terwijl het netto reëel beschikbaar inkomen in Nederland afnam, was in 2012 het bruto reëel beschikbaar inkomen in België 1,5 procent hoger dan in 2008²⁾. Net als in Nederland nam het gemengd inkomen na 2008 fors af, alsmede de inkomsten uit vermogen. Hier stond tegenover dat de reële lonen van werknemers zijn blijven stijgen: deze waren 3,7 procent hoger dan in 2008. Vooral door deze loonstijging steeg het reëel beschikbaar inkomen in België.

9.2.2 Saldo opgenomen en afgeloste leningen door huishoudens

Bron: CBS, Nationale rekeningen 2012, Eurostat.

²⁾ Het netto reëel beschikbaar inkomen van Belgische huishoudens in 2012 was op het moment van schrijven nog niet gepubliceerd. Doorgaans verschillen de ontwikkeling van het netto en het bruto reëel beschikbaar inkomen niet veel van elkaar.

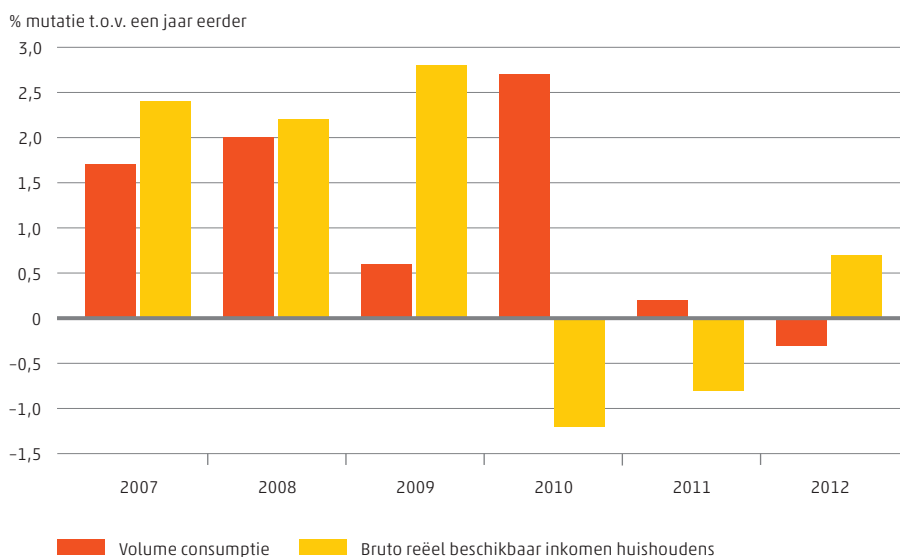
Beschikbaar inkomen in Nederland

gekrompen met **3,8%**,
maar in België en Duitsland juist gegroeid

De stijging van het reëel beschikbaar inkomen was in België minder groot dan die van de consumptie door huishoudens (3,2 procent). Net als in Nederland namen zowel de spaartegoeden als de leningen (onder meer woning hypotheek) toe. In België vlakke het saldo van opgenomen en afgeloste leningen echter nauwelijks af.

9.2.3 Consumptie en inkomen huishoudens België

Bron: Nationale Bank van België.

Op het moment van schrijven waren er nog geen cijfers over het reëel beschikbaar inkomen van Duitse huishoudens in 2012 gepubliceerd. In 2011 was het netto reëel beschikbaar inkomen van huishoudens in Duitsland 1,6 procent hoger dan in 2008. In 2009 kromp het reëel beschikbaar inkomen fors ten opzichte van een jaar eerder, maar in 2010 en 2011 was er sprake van een duidelijk herstel. Het

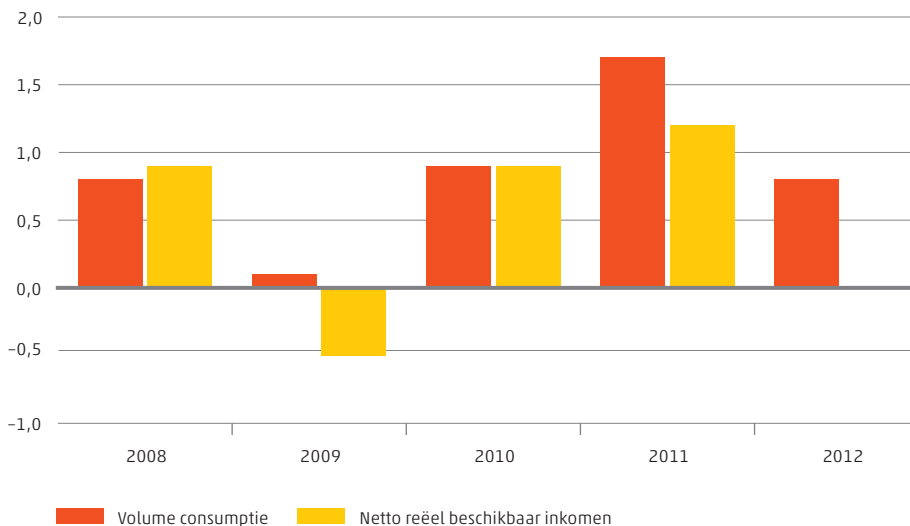
volume van de consumptie door huishoudens groeide van 2008 tot en met 2011 met 2,7 procent. De groei van de consumptie was in deze periode, net als in België, dus groter dan die van het reëel beschikbaar inkomen. In Nederland was de krimp van de consumptie in deze periode groter dan die van het beschikbaar inkomen: in 2011 spendeerden huishoudens 2,8 procent minder dan in 2008, terwijl het netto reëel beschikbaar inkomen met 1,6 procent afnam.

In Duitsland vanaf 2010 meer leningen afgesloten dan afgelost

Bij de financiële transacties van Duitse huishoudens is een interessante omslag waarneembaar: In 2009 en de daaraan voorgaande jaren losten Duitse huishoudens meer aan leningen af dan zij opnamen. In 2010, 2011 en 2012 werden er echter meer leningen afgesloten dan afgelost. Ook blijken Duitse huishoudens, net als de Nederlandse, na 2008 meer obligaties en kortlopende waardepapieren te hebben verkocht dan gekocht. Duitse huishoudens hebben in deze periode wel meer aandelen gekocht dan verkocht, en per saldo meer geld op hun bankrekening gezet.

9.2.4 Consumptie en inkomen huishoudens Duitsland

% mutatie t.o.v. een jaar eerder

Bron: OESO, Eurostat.

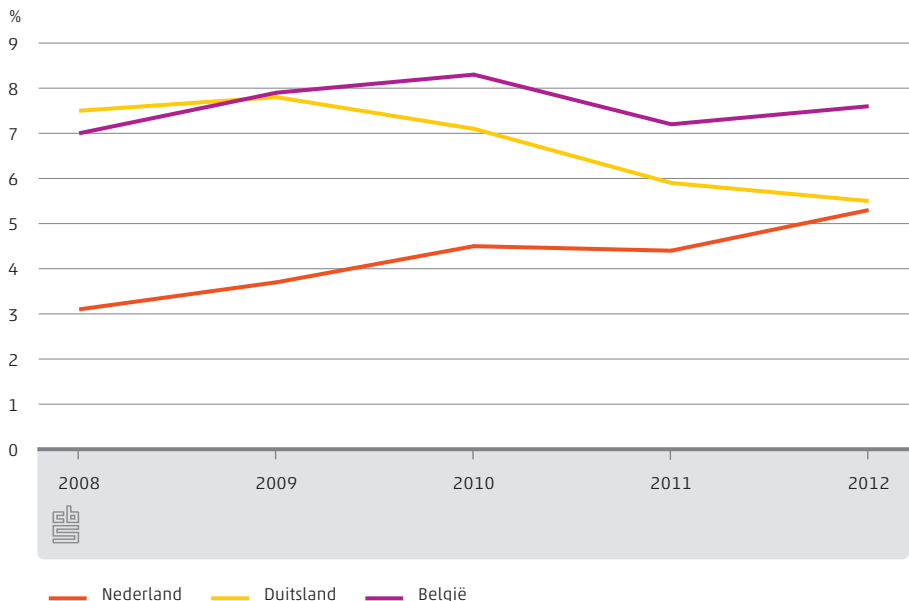
9.3 Werkloosheid

Dat het reëel beschikbaar inkomen in Nederland daalde en in de buurlanden steeg, is weliswaar een belangrijke verklaring voor de ontwikkeling van de consumptie, maar niet de enige. Ook het oplopen van de werkloosheid en de onzekerheid over de eigen financiële toekomst speelt een rol. Het verlies aan inkomen als gevolg van werkloosheid is weliswaar al verdisconteerd in het beschikbaar inkomen, maar een stijging van de werkloosheid kan er ook toe leiden dat mensen met een baan die verliezen hoger gaan inschatten. Daarom worden ze voorzichtiger met het doen van uitgaven om zo een buffer op te bouwen. Ook dit heeft een negatief effect op de consumptie door huishoudens.

Werkloosheid in Nederland opgelopen, in Duitsland gedaald

Na 2008 is de werkloosheid in Nederland fors opgelopen. Vooral vanaf medio 2011 loopt de werkloosheid bij ons snel op. In Duitsland steeg de werkloosheid in 2009 nog iets, maar daarna nam het werkloosheidspercentage snel af. In België steeg de werkloosheid in 2009 en 2010. In 2011 volgde een forse daling, en in 2012 weer een stijging.

9.3.1 Werkloosheid, internationale definitie

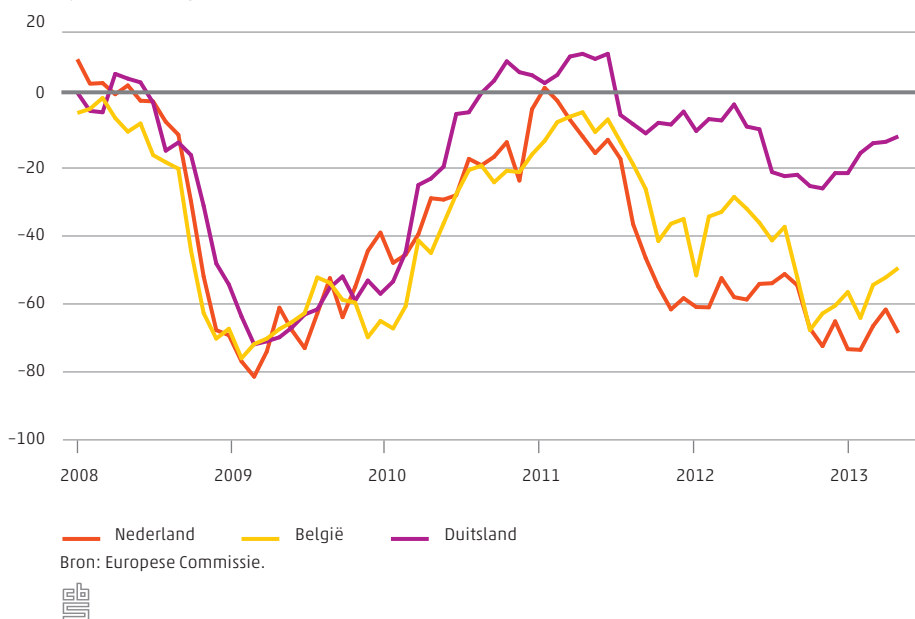
Bron: CBS, Enquête Beroepsbevolking, Eurostat.

In het ConsumentenConjunctuurOnderzoek wordt maandelijks aan burgers gevraagd of ze verwachten dat de werkloosheid in de komende twaalf maanden zal stijgen of dalen. Tot begin 2010 verschilden de verwachtingen van de Nederlanders, de Belgen en de Duitsers niet zo veel van elkaar. Daarna waren de Duitsers een stuk minder negatief dan de Belgen en de Nederlanders. Sinds medio 2011 zijn de Nederlanders ook somberder over de toekomstige werkloosheid dan de Belgen.

9.3.2 Werkloosheidsverwachting consumenten

% saldo positieve en negatieve antwoorden

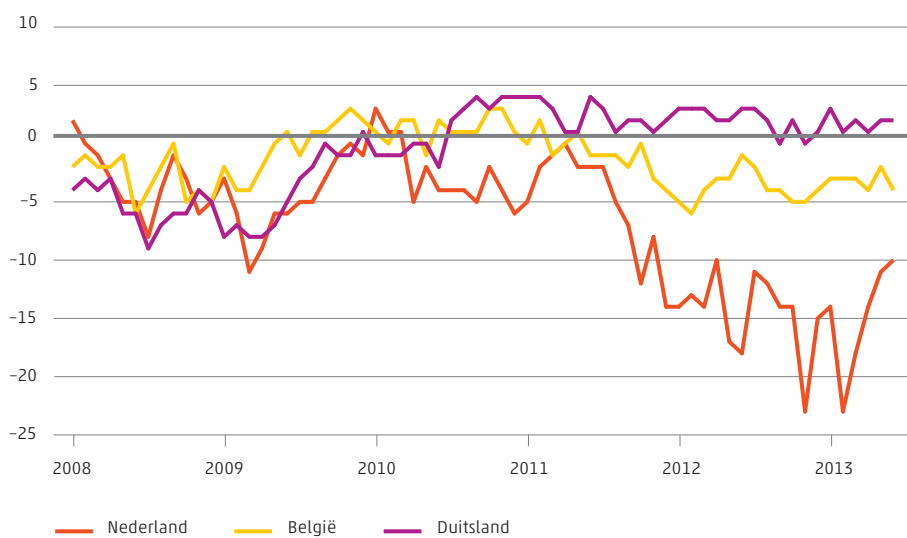
Verwachting eigen financiële situatie in Nederland veel sterker verslechterd dan in de buurlanden

In het ConsumentenConjunctuuronderzoek wordt ook gevraagd of burgers denken dat hun eigen financiële situatie in de komende twaalf maanden zal verbeteren, verslechteren of gelijk zal blijven. Begin 2008 was de groep die een verslechtering verwachtte in Nederland nog iets kleiner dan de groep die dacht dat hun eigen financiële situatie zou verbeteren. In juni 2013 was de groep die verwachtte dat hun eigen financiële situatie zal verslechteren een stuk groter dan de groep die een verbetering voorzag. De Nederlanders waren in juni 2013 dus veel somberder over hun eigen financiële toekomst dan begin 2008. De Duitsers waren daarentegen iets optimistischer over hun eigen financiële toekomst dan voor de uitbraak van de kredietcrisis. De verwachtingen van de Belgen veranderden maar weinig.

De verwachtingen over de toekomstige werkloosheid en vooral de ontwikkeling van de eigen financiële situatie zijn in Nederland veel sterker verslechterd dan in de buurlanden, en de Nederlanders zijn hier nu somberder over dan de Belgen en de Duitsers. Angst voor werkloosheid, negatieve verwachtingen over de eigen financiële toekomst, de malaise op de huizenmarkt en de onzekerheid rondom de hypotheekrenteaftrek hebben de consumptie in Nederland wellicht sterker gedrukt dan in de buurlanden. In België is de algemene werkloosheidsverwachting weliswaar ook somber, maar over de eigen financiële situatie zijn de Belgen veel minder pessimistisch dan de Nederlanders.

9.3.3 Verwachting eigen financiële situatie komende 12 maanden

% saldo positieve en negatieve antwoorden

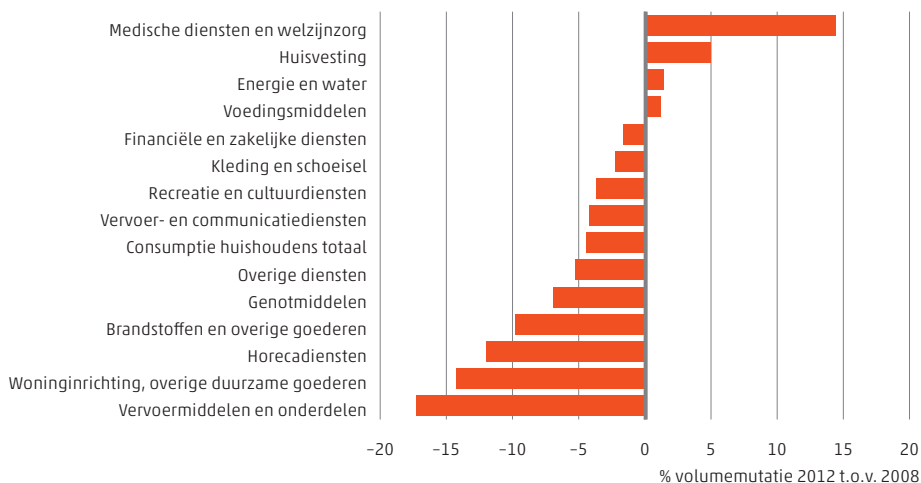

9.4 Bestedingen naar goederen en diensten in Nederland

Om nader te analyseren waarom de consumptie door huishoudens in Nederland na 2008 kromp, is het zinvol om te bekijken aan welke goederen en diensten Nederlandse huishoudens minder zijn gaan uitgeven. Nederlandse burgers spendeerden in 2012 aan bijna alle typen goederen en diensten minder dan

in 2008. De bestedingen aan vervoermiddelen (vooral personenauto's), woning-inrichtingsartikelen en overige duurzame goederen namen het meest af. Ook aan horecadiensten, brandstoffen en genotmiddelen (alcoholhoudende dranken, tabak, zoetwaren en consumptie-ijs) werd fors minder besteed. Huishoudens spendeerden daarentegen een stuk meer aan medische diensten en welzijnszorg dan vier jaar eerder.

9.4.1 Consumptie huishoudens per productgroep

Bron: CBS, Nationale rekeningen 2012.

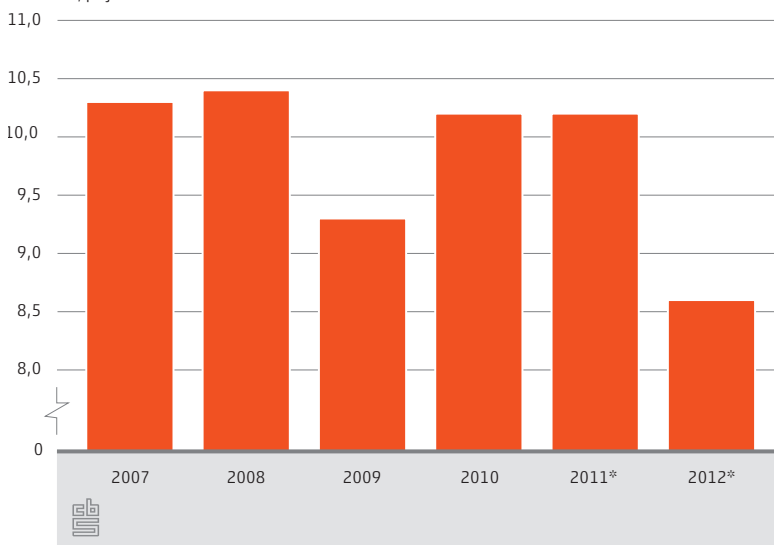

Consumptie van vervoermiddelen meest gedaald in Nederland

De consumptie van vervoermiddelen is na 2008 niet onafgebroken gedaald. In 2009 kromp deze, maar de krimp werd in 2010 weer vrijwel geheel tenietgedaan. In 2011 werd er ongeveer evenveel besteed aan vervoermiddelen als een jaar eerder, maar in 2012 kromp de consumptie van vervoermiddelen met maar liefst 15 procent. Er werden 20 procent minder auto's verkocht. Dit laatste hangt vermoedelijk niet alleen samen met de daling van het beschikbaar inkomen, maar ook met de aanscherping van de CO₂-grenzen voor de bpm per 1 juli 2012 en de verhoging van het algemene btw-tarief van 19 naar 21 procent per 1 oktober 2012.

9.4.2 Consumptie vervoermiddelen door huishoudens

mld euro, prijzen 2005

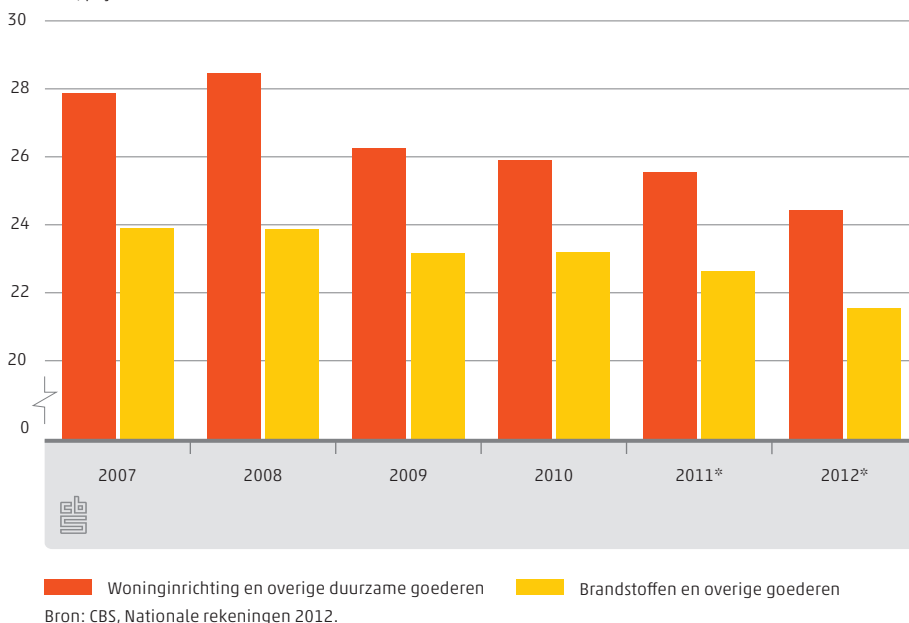
Bron: CBS, Nationale rekeningen 2012.

In tegenstelling tot de consumptie van vervoermiddelen is de consumptie van woninginrichtingartikelen en overige duurzame goederen (huishoudelijke artikelen en huishoudelijke apparaten) na 2008 onafgebroken afgenomen. Vooral de bestedingen aan woninginrichtingartikelen en huishoudelijke artikelen namen fors af. Deze afname hangt onder meer samen met het kleinere aantal transacties op de woningmarkt. Huishoudens kopen over het algemeen vaker nieuwe woninginrichtingsartikelen als ze verhuizen.

De consumptie van motorbrandstoffen en overige goederen is na 2008 onafgebroken gedaald. De overige goederen binnen dit aggregaat omvatten onder meer lectuur, papierwaren, genees- en verbandmiddelen, lichaamsverzorgende producten, reinigingsmiddelen, bloemen, planten, verf en behang. De consumptie van deze overige goederen kromp na 2008 vrijwel onafgebroken. De consumptie van motorbrandstoffen bleef in 2009 nog op peil, maar nam hierna fors af.

9.4.3 Consumptie woninginrichting, brandstoffen en overige goederen door huishoudens

mld euro, prijzen 2005

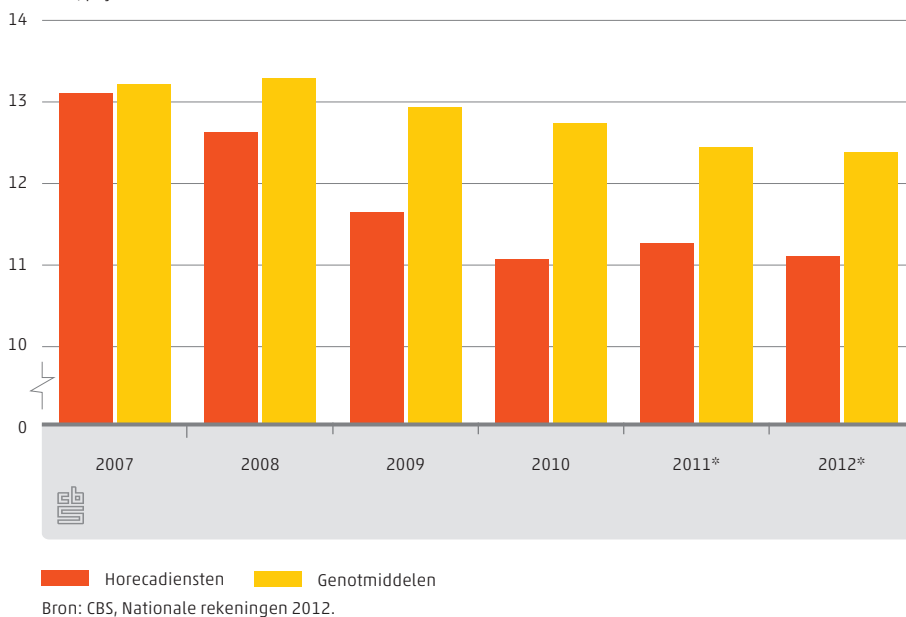
Bestedingen aan tabak, alcohol en horecabezoek ook fors gedaald

Vooral in 2008, 2009 en 2010 namen de bestedingen in de horeca fors af. In 2011 en 2012 veranderden de bestedingen in de horeca maar weinig. De daling van de consumptie van horecadiensten heeft een sterke relatie met de daling van het beschikbaar inkomen maar kan ook samenhangen met accijnsverhogingen op alcohol die de overheid heeft doorgevoerd. Ook het rookverbod in de horeca, dat in 2008 werd ingesteld, heeft mogelijk een rol gespeeld. Consumenten kiezen er gegeven hun financiële situatie vermoedelijk vaker voor om minder vaak naar de kroeg of uit eten te gaan en vaker hun voedingsmiddelen in de winkel te kopen. Vooral supermarkten hebben hiervan geprofiteerd; zij zagen met name in 2008 en 2010 hun omzet flink stijgen.

Ook de consumptie van genotmiddelen is na 2008 onafgebroken gedaald. Ook dit hangt vermoedelijk samen met de diverse accijnsverhogingen. Mede als gevolg van accijnsverhogingen was tabak in 2012 bijna 30 procent duurder dan in 2008. De prijsstijging van tabak was daarmee een stuk groter dan de stijging van de consumentenprijsindex (ruim 10 procent). Het rookverbod in de horeca kan de consumptie van genotmiddelen verder hebben gedrukt.

9.4.4 Consumptie horecadiensten en genotmiddelen door huishouden

mld euro, prijzen 2005

In 2012 was tabak in Nederland

30% duurder dan in 2008

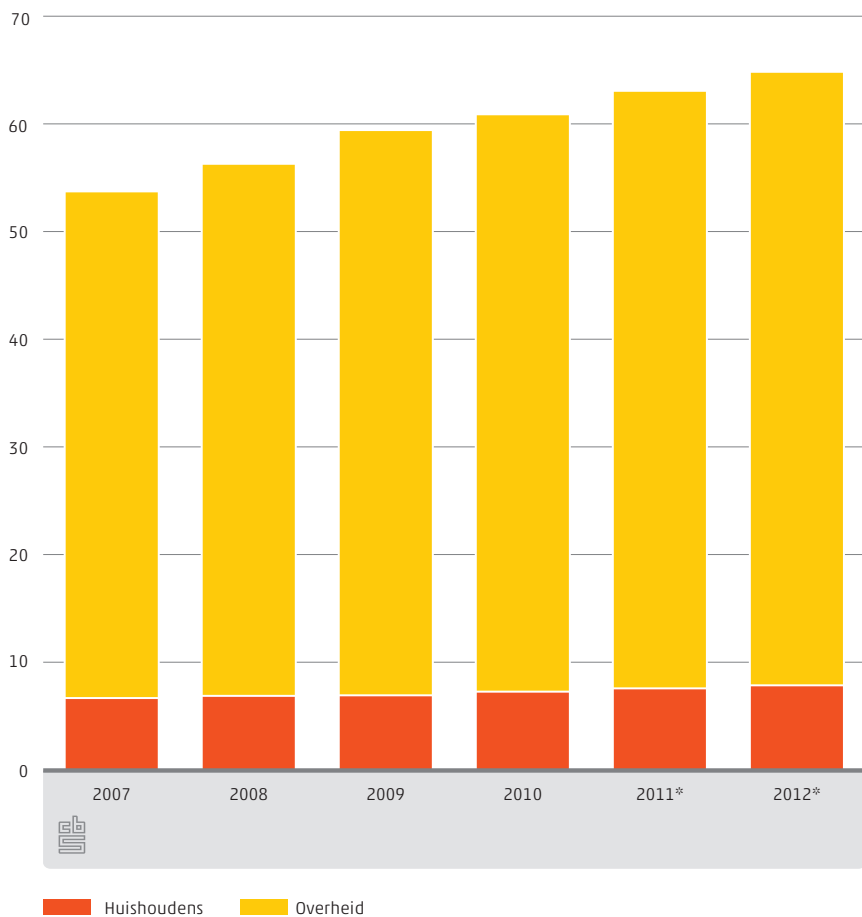
Meer uitgegeven aan medische diensten en welzijnzorg

De consumptie van medische diensten en welzijnzorg is in de laatste jaren flink toegenomen. Stelselherzieningen hebben het beeld echter gekleurd. Door pakketwijzigingen en verhogingen van het eigen risico van de basisverzekering en veranderingen van de wetwijzigingen op het gebied van de kinderopvang zijn er namelijk verschuivingen optreden tussen de overheidsconsumptie en de consumptie door huishoudens. In principe geldt dat verplichte betalingen niet onder de consumptie door huishoudens vallen, maar onder die door de overheid. Hierdoor trad er bijvoorbeeld van 2005 op 2006 een grote verschuiving op van de consumptie door huishoudens naar de overheidsconsumptie: het werd toen namelijk wettelijk verplicht om een basisziektekostenverzekering te hebben.

De verschuivingen tussen huishoudens- en overheidsconsumptie na 2006 waren kleiner, maar desalniettemin kunnen zij het beeld verstoren. Zo kwam de stijging van 3,8 procent in 2012 deels door de verhoging van de ouderbijdrage voor de kinderdagopvang. Daarnaast heeft bijvoorbeeld een verhoging van het eigen risico van de basisverzekering een opwaarts effect op de consumptie door huishoudens en een neerwaarts effect op de overheidsconsumptie, net als het verkleinen van het pakket voor de basisverzekering. Vanwege dit soort mogelijke verschuivingen is het beter om naar de gezamenlijke ontwikkeling van de huishoudensconsumptie en de overheidsconsumptie van medische diensten en welzijnzorg te kijken. Het beeld dat de consumptie aan medische en welzijnzorg de laatste jaren sterk is gegroeid, blijft hierbij echter onverminderd van kracht.

9.4.5 Consumptie medische diensten en welzijnzorg

mld euro, prijzen 2005

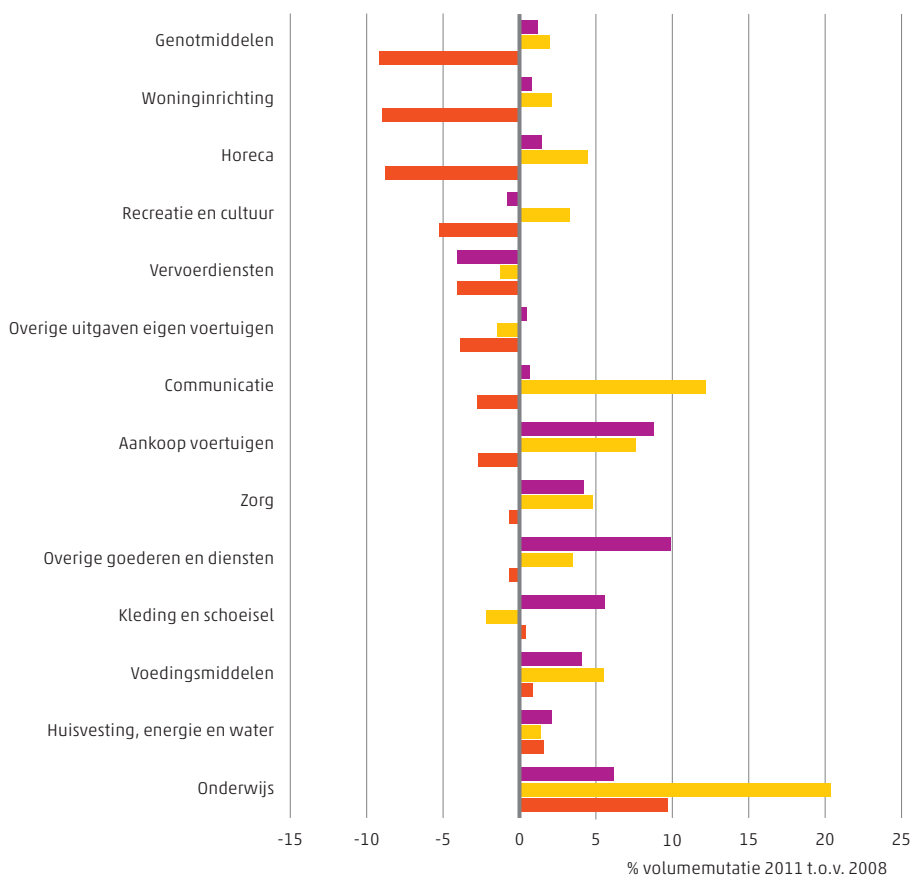

Bron: CBS, Nationale rekeningen 2012.

9.5 Consumptie per consumptiedoel in België en Duitsland

De gedetailleerde consumptiecijfers van België en Duitsland van 2012 zijn op het moment van schrijven nog niet gepubliceerd. Daarom wordt een vergelijking gemaakt van de ontwikkelingen tot en met 2011. Wegens beschikbaarheid van de data wijkt de gehanteerde indeling iets af van de hierboven gebruikte indeling.³⁾

9.5.1 Consumptie huishoudens per consumptiedoel

Bron: Eurostat.

³⁾ De internationale cijfers van Eurostat zijn uitgesplitst naar consumptiedoel. De CBS-cijfers over Nederland zijn uitgesplitst naar productgroep.

De groei van de consumptie door huishoudens was in België en Duitsland voor bijna alle consumptiedoelen groter dan in Nederland. In Nederland daalden van 2008 tot en met 2011 vooral de uitgaven aan genotmiddelen, woninginrichting en horecabezoek. In België en Duitsland stegen deze uitgaven juist. In België en Duitsland werd in 2011 maar aan weinig consumptiedoelen minder besteed dan in 2008. Ook de consumptie van vervoermiddelen is in deze landen nog gegroeid, terwijl die in Nederland al krompen. In 2012 (niet in deze vergelijking meegenomen) kromp de consumptie van vervoermiddelen in Nederland bovendien nog veel sterker dan in de jaren daarvoor.

In België en Duitsland lichte stijging uitgaven genotmiddelen

In Nederland kromp de consumptie van genotmiddelen na 2008 fors, terwijl er in België en Duitsland sprake was van een bescheiden groei. Dit hangt onder meer samen met accijnsverhogingen. Tabak bijvoorbeeld was in Nederland in 2012 bijna 30 procent duurder dan in 2008, terwijl de prijsstijging in België en Duitsland nog geen 12 procent bedroeg. Met 7,4 procent was de prijsstijging van alcoholische dranken in Nederland ook groter dan in de buurlanden (in beide landen rond de 5 procent), maar het verschil was minder groot dan bij de tabaksprijzen. Deze tabaksaccijnzen hebben effect gehad op de consumptie: in Nederland werd in 2011 bijna 16 procent minder gependeed aan tabak. Deze daling was veel groter dan die in België (ruim 5 procent). In Duitsland werd in 2011 zelfs iets meer aan tabak uitgegeven dan in 2008. Ook bij de alcoholische dranken waren de verschillen in groeipercentages groot: in Nederland werd in 2011 een half procent meer gependeed, in Duitsland bijna 7 procent en in België bijna 10 procent.

Bestedingen aan woninginrichting en horeca namen in België en Duitsland toe

De grote krimp van de bestedingen aan woninginrichting in Nederland hangt samen met de situatie op de woningmarkt. Het aantal transacties van woningen is fors omlaag gegaan, en ook het aantal verhuizingen is afgenomen. Oplopende werkloosheid, dalende huizenprijzen met als gevolg restschulden en dalende inkomens maken het voor veel huizenbezitters lastig om te verkassen. In België en Duitsland is er geen sprake van een malaise op de woningmarkt. In beide landen waren de huizenprijzen in 2011 hoger dan in 2008. In België nam het aantal verhuizingen zelfs toe.

Ook de bestedingen aan horecadiensten zijn in Nederland fors afgenomen, terwijl deze in België en Duitsland toenamen. Naast de accijnsverhogingen kan ook de instelling van het rookverbod per 1 juli 2008 een rol spelen. In Duitsland is het rookverbod per deelstaat anders geregeld. In de meeste deelstaten kan het rookverbod worden omzeild door rokersclubs op te richten; de gasten van de horecagelegenheid moeten dan geregistreerd clublid zijn, en er mogen geen warme maaltijden worden geserveerd. In België geldt sinds 30 juni 2011 een algemeen rookverbod in de horeca. Van 2010 tot en met medio 2011 was er ook al een rookverbod, maar was er een uitzondering voor 'biercafés' en casino's.

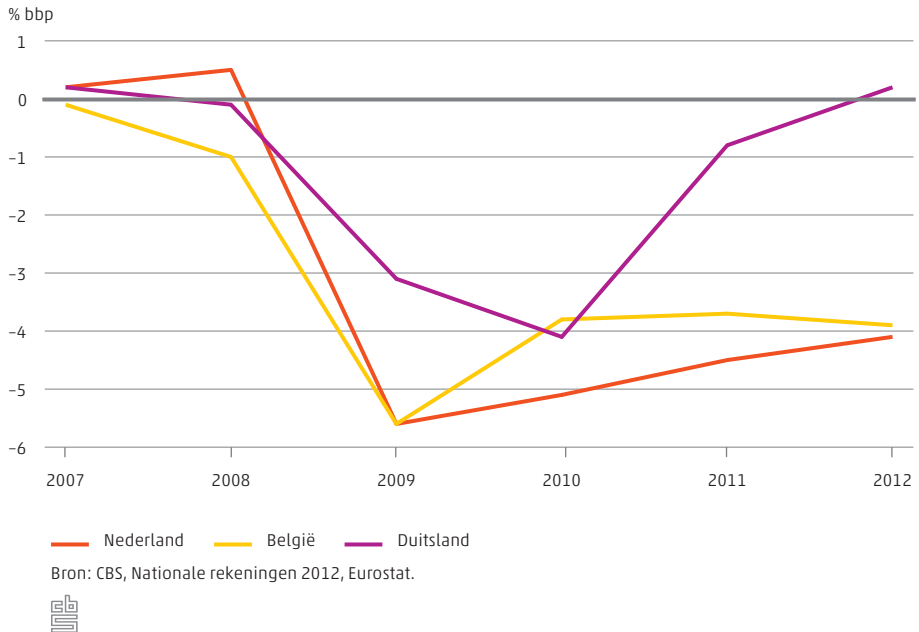
Ook in België en Duitsland fors minder auto's verkocht in 2012

Uit andere cijfers dan de hierboven genoemde consumptiedoelen valt af te leiden hoe het de autoverkoop in onze buurlanden verging in 2012. In Nederland nam de consumptie van vervoermiddelen dat jaar namelijk sterk af. De aanscherping van de CO₂-grenzen voor de bpm per 1 juli 2012 en de verhoging van het algemene btw-tarief per 1 oktober 2012 zullen hierbij een rol hebben gespeeld. In België en Duitsland werd de btw niet verhoogd. Wel kochten veel Belgen in 2011 een nieuwe auto om nog te kunnen profiteren van een per 1 januari 2012 afgeschafte subsidie voor auto's met een lage CO₂-uitstoot. In 2012 stortten ook de autoverkopen in België in. Volgens de Belgische brancheorganisatie Febiac werden er in dat jaar 15 procent minder auto's verkocht dan in 2011. Voor Duitsland waren er op het moment van schrijven nog geen exacte verkoopcijfers gepubliceerd, maar al wel bekend is dat er in 2012 minder personenauto's op kenteken zijn gezet dan in 2011.

9.6 De overheidsfinanciën

Na de uitbraak van de kredietcrisis kampten zowel de Nederlandse als de Belgische en Duitse overheden met forse tekorten. In 2011 was het Duitse tekort echter weer veel kleiner dan in de twee voorgaande jaren, en in 2012 sloeg het Duitse tekort zelfs om in een klein overschot. In België waren de tekorten iets kleiner dan in Nederland. Beide buurlanden hebben dus vanuit de overheidsfinanciën minder druk gehad om de lasten te verzwaren. Overigens is de staatsschuldquote zowel in België als in Duitsland hoger dan in Nederland.

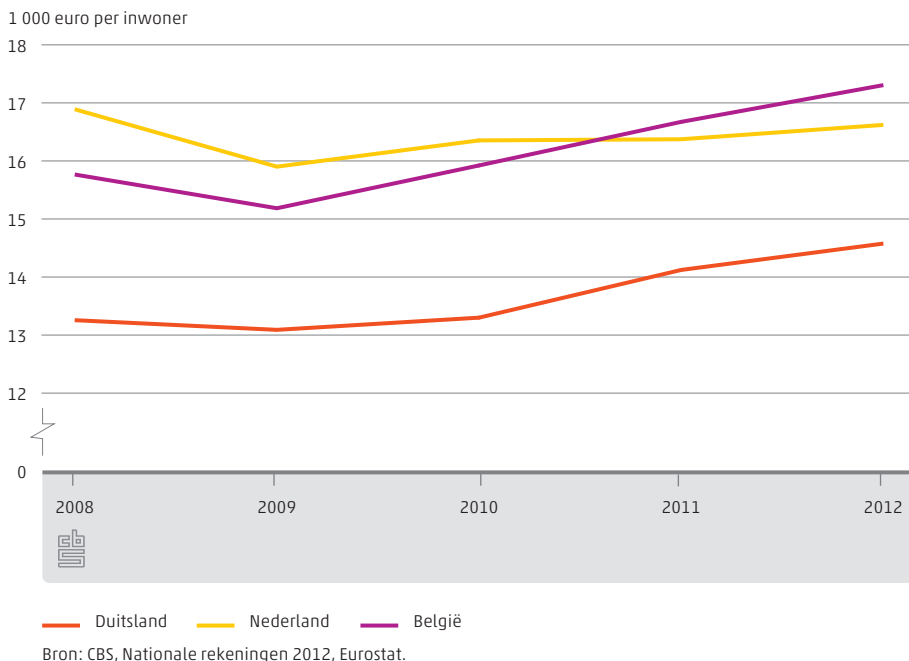
9.6.1 Overheidssaldo (EMU)

Overheidsuitgaven per inwoner minder snel gestegen dan in buurlanden

De oorzaken van de hogere tekorten van de Nederlandse overheid liggen grotendeels aan de inkomstenkant: de uitgaven per inwoner zijn namelijk minder snel gestegen dan in België en Duitsland. In 2009 werden zowel de Belgische als de Nederlandse en Duitse overheid geconfronteerd met lagere inkomsten per inwoner. Daarna namen de inkomsten per inwoner in Duitsland en België echter veel sneller toe dan in Nederland. In Nederland waren de inkomsten per inwoner in 2012 nog altijd lager dan in 2008, terwijl in België en Duitsland de inkomsten alweer hoger waren.

9.6.2 Inkomsten overheid

In Nederland daalden vooral de inkomsten uit de vennootschapsbelasting (7 miljard euro lager dan in 2008), de overdrachtsbelasting (ruim 3 miljard euro), de bpm (bijna 2 miljard euro) en de dividendbelasting (1,5 miljard euro). Dit komt niet alleen door de verslechterde economische situatie, maar ook door tariefsverlagingen van de vennootschapsbelasting en de overdrachtsbelasting. Met de aanname van het Belastingplan 2009 werd het lage tarief voor de vennootschapsbelasting verlaagd. Dit voor de jaren vanaf 2009 en met terugwerkende kracht ook voor 2008. Op 1 januari 2011 werd het hoogste tarief van de vennootschapsbelasting verlaagd van 25,5 naar 25,0 procent. De afname van de opbrengsten uit de overdrachtsbelasting hangt vooral samen met het kleinere aantal transacties op de woningmarkt en de daling van de huizenprijzen, maar ook met de verlaging van het tarief van 6 naar 2 procent per 15 juni 2011.

Conclusie

Dat het reëel beschikbaar inkomen in Nederland van 2008 tot en met 2012 afnam en in de buurlanden juist toenam, is een belangrijke verklaring voor de krimp van de consumptie door huishoudens in Nederland en de groei in België en Duitsland. In Nederland heeft de verhoging van productgebonden belastingen,

zoals de btw, de bpm en accijnzen een opwaarts effect gehad op de inflatie en negatief bijgedragen aan het reëel beschikbaar inkomen. Als gevolg van de btw-verhoging en de verhoging van de bpm nam de consumptie van vervoermiddelen vooral in 2012 sterk af, en mede als gevolg van accijnsverhogingen kromp ook de consumptie van genotmiddelen sterk, terwijl die in België en Duitsland in elk geval tot en met 2011 nog groeide. De Nederlandse overheid werd in de jaren na het uitbreken van de kredietcrisis geconfronteerd met hogere tekorten dan de overheden in de buurlanden. Dit komt deels door de slechtere economische situatie, maar ook deels door verlagingen van de tarieven van de vennootschapsbelasting en de overdrachtsbelasting. (Afgezien van een eventueel stimulerend effect van belastingverlagingen op de economie.)

Niet alleen het beschikbaar inkomen heeft effect gehad op de ontwikkeling van de consumptie. In Nederland was de krimp van de consumptie immers iets groter dan de krimp van het reëel beschikbaar inkomen, terwijl in België en Duitsland de groei van de consumptie boven de groei van het inkomen uitsteeg. Ook de malaise op de Nederlandse woningmarkt kan aangevoerd worden als een belangrijke verklaring voor de achterblijvende consumptie. Als direct gevolg van het kleinere aantal huizenverkopen zijn de bestedingen aan woninginrichtingsartikelen fors afgenomen. Dat veel Nederlandse huizenbezitters geconfronteerd dreigen te worden met restschulden, maakt hen mogelijk ook kopschuw om andere grote aankopen te doen. In 2012 losten huishoudens ook meer af op hun hypotheek. In Duitsland en België is geen sprake van een malaise op de woningmarkt: in beide landen waren de huizenprijzen in 2011 hoger dan in 2008, en in België nam het aantal verhuisbewegingen toe. Het saldo van opgenomen en afgeloste woninghypotheken steeg ook in beide landen, terwijl dat in Nederland snel afnam.

Tot slot hebben ook de negatieve toekomstverwachtingen over de werkloosheid en vooral de eigen financiële situatie vermoedelijk een negatieve invloed gehad op de ontwikkeling van de consumptie. In Duitsland en België zijn de toekomstverwachtingen over de werkloosheid en vooral de eigen financiële situatie minder negatief dan in Nederland. Inkomensverliezen als gevolg van de oplopende werkloosheid zijn al verdisconteerd in het beschikbaar inkomen, maar net als de malaise op de woningmarkt kunnen de negatieve toekomstverwachtingen over de arbeidsmarkt en hun eigen financiële toekomst Nederlanders voorzichtiger hebben gemaakt om grote aankopen te doen.